

Literackie kreacje opowiadania baśni w transkulturowej niemieckojęzycznej literaturze współczesnej

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Celem przedłożonej pracy doktorskiej jest teoretyczne wypracowanie i praktyczne unaocznienie modelu interpretacji tekstów literackich, które jako środka wyrazu używają zainscenizowanego narracyjnie opowiadania baśni, oraz opisanie zasadności zastosowania go do dzieł współczesnej literatury niemieckojęzycznej, reprezentujących perspektywę *transkulturowości*.

Rozpoczęte w XVIII i XIX wieku próby stopniowego wyparcia wyeksponowanej literacko postaci *opowiadającego* przez bezosobową instancję narracyjną dotyczyły również rozwijającej się prężnie w epoce romantyzmu literatury baśniowej. Ponieważ jednak zakorzenienie w opowiadaniu jest dla baśni fundamentalne, ślady kontekstów pozaliterackich są również wpisane w jej obieg pisemny i szeroko pojętą recepcję literacką. Ujawniają się one bowiem w poszczególnych warstwach: paratekstualnej (jako przypisy, opisujące performatywne aspekty *opowiadania*), parajęzykowej (jako domniemanie lub jawnie symulowana oralność), a także estetycznej i formalnej (w będących gatunkowymi nośnikami *baśniowości* formułach i kompozycjach strukturalnych, spełniających pierwotnie funkcję mnemotechniczną).

Rozbudowanym technicznie nawiązaniem do praktycznego *opowiadania baśni* jest natomiast jego literacka inkorporacja, wprowadzająca w epicką narrację postaci *baśniarza* (nadawcy) i jego *publiczności* (odbiorcy) oraz uwzględniająca zarówno instrumentalne, jak i cykliczne komponenty *opowiadania*, czyli pozaliteracką rzeczywistość, wspólną dla obu zaangażowanych w nią stron: twórczej i reaktywnej.

Środkiem dynamicznej komunikacji pomiędzy nimi będzie przy tym wypowiedź-baśń, posługująca się logiką opisanego przez Ericha Fromma języka symbolicznego, nawiązująca poetyką do struktur semiotycznych, wyznaczających rozpoznawalny *ton baśni*, i stanowiąca opozycję do wypowiedzi arystotelesowskiej, czyli – w tym przypadku – będąca uporządkowana wewnętrznie nie według reguł kauzalności, wynikającej z mimesis, ale według zasady finalności, podporządkowanej tylko nieograniczonej autonomii narracyjnej *baśniarza*.

Narracyjna ekspozycja praktycznej sytuacji *opowiadania* w każdym przypadku pociąga za sobą rozwarstwienie treści na przynajmniej dwie płaszczyzny diegetyczne: płaszczyznę *opowiadania* – będącą właściwym polem bezpośredniej interakcji zainscenizowanych literacko nadawcy i odbiorcy, oraz płaszczyznę *opowiadaną* – czyli produkowaną przez zainscenizowanego nadawcę wypowiedź. Jednakże, w przypadku inkorporacji *opowiadania baśni*, dyskrepancja pomiędzy płaszczyznami narracji jest wyznaczana nie przez temporalny kontrast pomiędzy deixis *tu-teraz* opowiadania a opowiadany deixis *tam-dawniej*, lecz przez konfrontację antytetycznych porządków, realistycznego i baśniowego, określanych odpowiednio przez deixis *tu-teraz* i deixis *gdzieś/nigdzie-kiedyś/nigdy*. Literacka inkorporacja procesu *opowiadania baśni* będzie więc polegała na szczególnym przypadku zapożyczenia przez nie-baśniowy tekst baśniowego *chronotopu*, dokonującego się mianowicie za pomocą epickiej integracji pozaliterackich komponentów czynności *opowiadania*. W celu opisanie wynikających z tego procesu narratologicznych implikacji, za pomocą trójmodułowego modelu (*kto-komu, co, jak*) scharakteryzowano wstępnie poszczególne komponenty *opowiadania baśni*, a następnie zaproponowano ich odpowiedniki narracyjne.

Aby uzasadnić odniesienie powstałego w ten sposób modelu interpretacyjnego do literatury transkulturowej, opowiedziano na pytanie, dlaczego fenomen *opowiadania*

baśni koniecznie musi być rozpatrywany w swoich dwóch nieodłącznych aspektach: kulturowo uniwersalnego *opowiadania* i jego umocowanych sytuacyjnie (a więc i kulturowo) wypadkowych, czyli pojedynczych *baśni*.

Esencjalistyczna dwubiegunowość bowiem, stanowiąca pierwotną przesłankę koncepcyjną sieci pojęciowej literaturoznawstwa wielokulturowego – i odpowiadająca tym samym za wypracowanie takich pojęć, jak *interkulturowość*, *hybrydowość*, *centrum* i *peryferia* – pociągnęła za sobą utrwalenie wynikających z kolonializmu nierówności oraz instrumentalizację dzieł literackich. Z kolei zmiana rozumienia pojęcia *kultury* i rozpowszechnienie kulturoznawczego modelu kłacza pociągnęły za sobą upraszczającą uniformizację.

Konkludując, wskazano, że poszczególne komponenty, stanowiące narracyjną bazę inscenizowanego literacko *opowiadania baśni*, chociaż wykazują częściowo kulturowo zależną specyfikę, należą jednak do aspektów kulturowo uniwersalnych, i mogą tym samym zająć szczególne miejsce w literaturoznawstwie wielokulturowym. Dlatego zaproponowany w rozprawie kompromis metodologiczny (*distant reading*) jest w przypadku *opowiadania baśni* zasadny i zdolny dostarczyć zadowalające rezultaty.